

**ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН
У ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ**
**THE BALANCE OF INTERESTS OF SUBJECTS OF INSURANCE RELATIONS
IN COUNTERACTION TO MONEY LAUNDERING**

Кіріка Д.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри економічної теорії і права
Подільського державного аграрно-технічного університету*

У статті розкривається сутність збалансованості інтересів учасників страхових відносин та регулюючих ці відносини органів; визначаються правові й організаційні засади діяльності суб'єктів фінансового моніторингу страхової діяльності та їх адміністративно-правовий статус.

Ключові слова: страхові відносини, суб'єкти державного фінансового моніторингу, суб'єкти первинного фінансового моніторингу.

В статье раскрывается сущность сбалансированности интересов участников страховых отношений и регулирующих эти отношения органов; определяются правовые и организационные принципы деятельности субъектов финансового мониторинга страховой деятельности и их административно-правовой статус.

Ключевые слова: страховые отношения, субъекты государственного финансового мониторинга, субъекты первичного финансового мониторинга.

Essence of balanced of interests of participants of insurance relations and regulative these relations organs opens up in the article; legal and organizational principles of activity of subjects of the financial monitoring of insurance activity are determined and them legal status.

Key words: insurance relations, subjects of the state financial monitoring, subjects of the primary financial monitoring.

Постановка проблеми. Сьогодні адміністративно-правове регулювання страхової діяльності слід розглядати як особливу форму управлінської діяльності, здійснюваної уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та саморегульованими інституціями, владні повноваження яких спрямовано на реалізацію заснованих на обов'язковій або добровільній основі відносини. Тому метою даної статті є розкриття сутності збалансованості інтересів учасників страхових відносин та регулюючих ці відносини органів у розв'язанні їх соціальних та економіко-правових проблем щодо фінансового моніторингу. При цьому формується система суб'єктів фінансового моніторингу страхової діяльності та визначається їх адміністративно-правовий статус.

Стан дослідження. Основою даного наукового дослідження стали праці таких науковців у галузі страхового права, як К.П. Василенко, Н.В. Безсмертною, Т.В. Блашук, О.В. Гриня, І.О. Дзери, Ю.О. Заїки, С.А. Пилипенко, В.М. Співака, Н.С. Хатнюка, В.П. Янишена. У даних дослідженнях проаналізовано складну систему взаємопов'язаних елементів адміністративно-правового регулювання страхової діяльності, зокрема, визначено статус її суб'єктів.

Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності як елемент взаємовідносин уряду з економічними агентами може визначатися послабленням і посиленням державного впливу, причому більшою мірою на макrorівні (страхові компанії). Тобто йдеться про необхідність поєднання регулювання і дерегулювання страхової діяльності, що сприятиме зменшенню тиску держави на страхову компанію, формуванню психології власника. На думку автора статті, оптимальна побудова системи адміністративно-правового регулювання страхової діяльності на національному рівні передбачає досягнення збалансованості інтересів суб'єктів страхових відносин і регулюючих їх органів – захисту страхувальників, забезпечення інтересів страховиків і отримання певної макроекономічної вигоди.

Виклад основного матеріалу. Відмивання коштів – це глобальна проблема, що потребує застосування інтегрованих систем державних та суспільних заходів з обов'язковим встановленням зв'язків щодо ефективного співробітництва регулюючих, правоохоронних органів і приватних осіб. Основні шляхи щодо запобігання відмивання коштів включають заходи соціального управління, які передбачають запровадження сукупності економічних, соціальних, політичних, організаційно-правових та

морально-виховних заходів, що містять заходи загальносоціального і спеціально-кримінологічного характеру. Такий комплексний підхід здатний задіяти різні державні органи і цим самим підвищити ефективність протидії відмиванню коштів. Головним аргументом на користь підвищеної уваги до проблем запобігання відмиванню коштів є потенційно високі можливості протистояння цій загрози з боку приватного сектора економіки, зокрема фінансового, оскільки саме фінансові установи є ключовим елементом у виявленні протиправних трансакцій, накопиченні і передачі фінансових активів [1, с. 217].

Переконаливим залишається той факт, що країни, запроваджуючи механізм запобігання відмиванню коштів, послаблюють конкурентоспроможність власної фінансової системи; привабливість її фінансової системи істотно зменшується, натомість країни, які відмовляються від створення цих механізмів, успішно працюють, умисно використовуючи ці переваги. Тому пріоритетом в удосконаленні адміністративно-правового забезпечення протидії відмиванню коштів у сфері страхової діяльності в Україні є приведення його положень у відповідність до Рекомендацій 5-8 FATF. Зокрема, потрібно:

- законодавчо визначити заходи обачливості ділових відносин;
- розробити й закріпити вимогу до небанківських фінансових установ вживати заходи належної обачливості щодо інформації стосовно клієнта, його ділового профілю і профілю ризику, джерел коштів;
- посилити заходи обачливості до категорії клієнтів, ділових відносин та операцій з високим рівнем ризику;
- встановити чіткий порядок вжиття заходів належної обачливості всіма фінансовими установами до існуючих клієнтів.

Потреба в реалізації цих рекомендацій зумовлена тим, що деякі особливості фінансових установ (інтенсивний обіг готівки, швидкий переказ коштів, завіса таємності) роблять їх особливо привабливими для осіб, які займаються відмиванням коштів. Тому FATF рекомендує, щоб кожна країна сама вирішувала, яка фінансова діяльність і які ситуації мають підлягати дії заходів проти відмивання коштів, але при цьому наводила б у додатку перелік відповідних видів фінансової діяльності. В Україні коло суб'єктів, задіяних у загальній системі запобігання відмиванню коштів, складається з суб'єктів первинного фінансового моніторингу, визначеного у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» (далі Базовий закон) [2],

в якому на першому місці знаходяться банки, страхові та інші фінансові установи.

Кримінальне переслідування діяльності, пов'язаної з відмиванням коштів, є центральною ланкою ефективної боротьби з цим явищем, однак значної уваги потребує і сфера запобігання такій антисуспільній діяльності. Якщо кримінальне законодавство спрямоване на особу, яка здійснює злочинну діяльність, то норми превентивного законодавства спрямовані на тих суб'єктів, які найчастіше використовуються для відмивання коштів. Ці суб'єкти і є необхідним елементом запобігання відмиванню коштів.

Розкриємо специфічні методи діяльності суб'єктів у сфері страхової діяльності, беручи до уваги те, що кожна з форм адміністративно-правового регулювання фінансового моніторингу несе в собі змістове та процесуальне навантаження, забезпечує органам регулювання системний характер їх діяльності, підпорядкованість і підконтрольність.

Адміністративно-правові відносини щодо протидії відмиванню коштів взагалі характеризуються певною ієрархічністю, юридичною нерівністю сторін. При цьому такі суб'єкти, як держава чи уповноважений нею орган, реалізують свої суверенні права, що надає їм владні повноваження, тоді як інша сторона правовідносин реалізує правоздатність, де владні повноваження відсутні. У деяких випадках компетенція останніх суб'єктів за своїм змістом може бути спрямована на реалізацію компетенції владної сторони правовідносин. У підсумку держава наділяє суб'єктів правами щодо виконання обов'язків для забезпечення можливості ефективної протидії відмиванню коштів, а саме це і призводить до максимальної реалізації публічних інтересів.

Незважаючи на нечітке визначення переліку суб'єктів фінансового моніторингу страхової діяльності, у Базовому законі передбачено, що в ній беруть участь і суб'єкти господарювання, і державні органи, що здійснюють регулювання і нагляд за їх діяльністю. Тобто існують дві категорії суб'єктів фінансового моніторингу:

- *суб'єкти державного фінансового моніторингу* (Національний банк України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Міністерство транспорту та зв'язку України, Міністерство економіки України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) та ін.);

- *суб'єкти первинного фінансового моніторингу* (страхові установи, страховики (перестраховики, об'єднання страховиків), страхові посередники (страхові брокери, перестрахові брокери, страхові агенти, представництва страхового або перестрахового брокера-резидента) [2].

Вищезазначені органи державного управління здійснюють нагляд та регуляторну політику щодо окремої специфічної сфери фінансових відносин і виконують особливу роль в інституційному забезпеченні діяльності механізмів запобігання відмиванню коштів, у зв'язку з чим Базовий закон покладає на наглядові органи низку відповідних обов'язків. Зокрема, вимагати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання завдань та обов'язків, передбачених законом; проводити перевірку стану організації професійної підготовки працівників та керівників підрозділів, відповідальних за проведення внутрішнього фінансового моніторингу; під час здійснення нагляду перевіряти виконання вимог актів законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів; забезпечувати зберігання інформації, одержаної від суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу і правоохоронних органів; погоджувати з уповноваженим органом будь-які нормативні

документи тощо [4, с. 97]. А здійснення цих повноважень дуже часто призводить до конфлікту інтересів стосовно суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Згідно з Базовим законом в Україні коло суб'єктів первинного фінансового моніторингу має визначений склад [2]. Статтею 2 даного Закону прямо встановлено, що дія закону поширюється на юридичних осіб, їх філії, представництва, що забезпечують здійснення фінансових операцій на території України, а також поза її межами відповідно до міжнародних договорів України. Зокрема, щодо страхової діяльності в зазначеному Законі використовується термін «страхові установи». Статтею 2 Закону України «Про страхування» встановлено, що слова «страховик», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати в назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності. Саме такі страхові установи можуть бути суб'єктами первинного фінансового моніторингу. Водночас статтею 15 цього ж Закону визначено, що страхова діяльність в Україні може провадитися за участю *страхових посередників* (страхових або перестрахових брокерів, страхових агентів) нерезидентів, які повинні бути зареєстровані як платники податку відповідно до законодавства України та включені до державного реєстру страхових або перестрахових брокерів. Ці особи також не тільки можуть, а зобов'язані здійснювати фінансовий моніторинг відповідно до законодавства.

Передусім, суб'єкти державного фінансового моніторингу здійснюють контроль за дотриманням обов'язків, покладених на суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Водночас згідно з Директивою Ради Європи, як приклад, на наглядові органи може покладатись обов'язок повідомлення про виявлені в ході здійснення своєї діяльності факти, які можуть свідчити про відмивання коштів. Закріплення такої норми є зрозумілим з огляду на те, що наглядові органи в межах здійснення своєї діяльності мають доступ до відповідної інформації та можуть ефективно використовувати для аналізу цієї інформації власний досвід у сфері їхньої діяльності. Базовий закон покладає на них відповідний обов'язок: надавати уповноваженому органу інформацію і документи, необхідні для виконання покладених на нього завдань (за винятком інформації щодо особистого життя громадян), у порядку, визначеному законодавством [5, с. 267].

У свою чергу, суб'єкти державного фінмоніторингу зобов'язані: здійснювати нагляд шляхом проведення планових та позапланових перевірок, у тому числі виїзних; забезпечувати надання методологічної, методичної та іншої допомоги суб'єктам первинного фінансового моніторингу; здійснювати регулювання та нагляд з урахуванням політики, процедур та систем контролю, оцінки ризиків з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, та зменшення ризиків під час діяльності таких суб'єктів у цій сфері; вимагати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання вимог законодавства, а в разі виявлення порушень вимог законодавства вживати заходів, передбачених законом; проводити перевірку організації професійної підготовки працівників та керівників підрозділів, відповідальних за проведення фінансового моніторингу; інформувати про виявлені порушення законодавства суб'єктами первинного фінансового моніторингу та заходи, вжиті для їх усунення; забезпечувати зберігання інформації, що надійшла від суб'єктів первинного фінансового моніторингу, правоохоронних органів; вживати відповідно до законодавства заходів щодо перевірки бездоганної ділової репутації осіб, які здійснюють управління та контроль суб'єктів первинного фінансового моніторингу; вживати заходів для недопущення формування статутних фондів відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу

за рахунок коштів, джерела походження яких неможливо підтвердити тощо [2].

Державний рівень фінансового моніторингу страхової діяльності в Україні також забезпечується Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, яка відповідно до законодавства виконує функції регулювання та нагляду за діяльністю юридичних осіб, що забезпечують здійснення фінансових операцій у страховій сфері; ухвалює рішення про реєстрацію страховиків та внесення їх до Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків); здійснює ліцензування діяльності страховиків; веде державний реєстр страхових та перестрахових брокерів; реєструє при видачі ліцензії на право здійснення відповідного виду страхування правила страхування та зміни та/або доповнення до цих правил; здійснює контроль за платоспроможністю страховиків; аналізує стан та перспективи розвитку ринку страхових послуг; надсилає страховикам обов'язкові до виконання розпорядження; в разі порушення законодавства застосовує заходи впливу; готує пропозиції та рішення комісії про відсторонення керівництва від управління страховими компаніями, призначає тимчасову адміністрацію, здійснює видачу, зупинення, анулювання та поновлення ліцензій на надання фінансових послуг тощо.

Відповідно до Угоди про загальні засади співробітництва між Державною службою фінансового моніторингу України та Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та протоколів до неї, сторони здійснюють двосторонню співпрацю, обмін досвідом та інформацією, здійснюють міжнародне співробітництво з відповідними державними органами іноземних держав з питань регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, відповідно до міжнародних договорів України [3, с.196].

Важливо звернути увагу і на те, що за рішенням Нацкомфінпослуг, може створюватися Консультаційно-експертна рада, яка є постійно діючим на громадських засадах дорадчим органом, що бере участь в обговоренні проектів документів, які розробляються та розглядаються Комісією, та виконує інші завдання, визначені у Положенні [6].

Таким чином, чинне законодавство достатньо широко визначає правові засади діяльності суб'єктів фінан-

сового моніторингу, зокрема, і в сфері страхової діяльності в Україні. Як ми бачимо, юридична нерівність як риса адміністративно-правового регулювання базується на нееквівалентній природі відносин із протидії відмиванню коштів, що відображається в змісті та структурі прав та обов'язків суб'єктів протидії відмиванню коштів у страховій сфері, коли одні суб'єкти мають юридично владні повноваження по відношенню до інших. Держава або уповноважений нею орган реалізує свою компетенцію через владні здібності, тоді як інша сторона реалізує компетенцію, яка за своїм змістом залежна від компетенції владної сторони адміністративно-правового відношення. У цьому проявляється і використання методів адміністративно-правового впливу, зокрема адміністративно-правового примусу щодо фінансового моніторингу страхової діяльності, який реалізується через зобов'язання суб'єктів первинного фінансового моніторингу в страховій діяльності щодо: виявлення операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; надання інформації про них Нацкомфінпослуг; ідентифікацію осіб, які здійснюють фінансові операції; зберігання відповідних документів.

Висновки. Державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування та забезпечує ефективний розвиток страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захист інтересів страхувальників, у чому і проявляється баланс інтересів цих суб'єктів. Тому адміністративно-правові відносини щодо протидії відмиванню коштів у сфері страхової діяльності – це відносини, що побудовані на правовому регулюванні за допомогою методу владних приписів. Аналізуючи ці відносини, можна дійти висновку, що оптимальна побудова системи адміністративно-правового регулювання страхової діяльності на національному рівні буде ефективною тільки за умови досягнення збалансованості інтересів суб'єктів страхових відносин і регулюючих їх органів. Визначаючи адміністративно-правовий статус суб'єктів страхових відносин, доводимо, що органи, які здійснюють нагляд, посідають окреме і важливе місце в інституційній системі. На нашу думку, вищезазначені заходи матимуть і практичне, і методологічне значення для нормотворчої діяльності у сфері запобігання відмиванню коштів, а також створять основу для адміністративно-правового регулювання фінансового моніторингу і в страховій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Користін О.Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні: [монографія] / О.Є. Користін; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К. : Поліграфкнига, 2007. – 447 с.
2. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №1. – Ст.2. (станом на 05.07.12).
3. Фінансовий моніторинг у сфері страхової діяльності як інститут економічної безпеки України: [монографія] / О.Є. Користін, Ю.Р. Гавдьо, Д.В. Кірка. – К., ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – 304 с.
4. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / [Гуржій С.Г., Копиленко О.Л., Янушевич Я. В. та ін.]. – К. : Парлам. вид-во, 2005. – С. 97.
5. Протидія відмиванню коштів в Україні: правові та організаційні засади правоохоронної діяльності : навч. посіб. / [О.Є. Користін, С.С. Чернявський] – КНТ, 2009. – 614 с.
6. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 1. – Ст. 1.(із змін., внесен. згідно із ЗУ №3610-17 від 07.07.2011)